

Ranja Hautamäki ja Julia Donner

Historiallinen kerroksellisuus Kaisaniemen puiston suojelun ja vaalimisen avaimena

Kulttuuriperinnön eurooppalaisen teemavuoden 2018 jälkimainingeissa haluamme kiinnittää huomion historiallisiin kaupunkipuistoihin, jotka jäävät suojelukeskustelussa ja päätöksenteossa liian usein rakennetun kulttuuriympäristön varjoon.¹ Vanhat puistot ovat historiallisiin rakennuksiin verrattavia monumentteja ja ne ovat kerroksellisia, eri aikakausien fyysisten elementtien ja suunnittelu-ihanteiden kudelmia. Kaupunkipuistojen suojelu ei ole ollut kuitenkaan itsestään selvää, sillä puistojen erityislaatua tai merkitystä ei aina tunnusteta, niitä koskevaa historiallista tietoa ei usein ole tai sitä ei osata tulkita. Puistojen lainsuojaton asema on ilmennyt erityisesti niihin kohdistuneissa maankäytön suunnittelun hankkeissa ja puistojen uudistuksissa, jotka ovat heikentäneet niiden historiallisia ominaispiirteitä ja muuttaneet alkuperäistä sommitelmaa, kasvillisuutta tai käyttötapoja.²

Artikkelimme nostaa keskiöön historiallisten kaupunkipuistojen erityispiirteeksi tunnistetun *kerroksellisuuden* ja se vaalimisen. Kerrokselli-

suus viittaa puistoissa nähtäviin eri aikakausien piirteisiin, rakenteisiin ja materiaaleihin, jotka ilmentävät rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa sekä jatkuvuutta.³ Otamme tarkasteluun Helsingin vanhimman julkisen puiston, aivan keskustan ytimessä sijaitsevan Kaisaniemen ja sen monipolvisen suunnittelun 1900-luvun alusta nykypäivään. Tukeudumme puiston suunnitteluaineiston lähilukuun, merkitysten tulkintaan ja analyysiin. Avaamme puistolle ominaista kerroksellisuutta amerikkalaisen tutkijan Galen Cranzin kehittämän historiallisten kaupunkipuistojen tyypittelyn avulla, joka tuo näkyväksi eri aikakausien ajattelun ja sen kiteytymisen puiston tyyli-
piirteisiin ja käyttötarkoituksiin.⁴

Pohdimme puiston kerroksellisuuden vaalimista *kulttuurisen kestävyden* (*cultural sustainability*) käsitteen avulla, joka korostaa ennen kaikkea kulttuuriperinnön ja sen fyysisten rakenteiden ja yhteisesti jaettujen kulttuuristen merkitysten jatkuvuuden turvaamista.⁵ Kaisaniemen puisto on havainnollinen esimerkki kaupunkipuistosta, jonka historialliset arvot eivät välity puiston nyky-

1. Hazel Conway & David Lambert, *Public Prospects. Historic Urban Parks under Threat*. The Garden History Society, The Victorian Society 1993, 1; David Lambert & Jonathan Lovie, All Rosy in the Garden? *Journal of Architectural Conservation*, 12:3 (2006), 83–84; Jochen Martz, Historic urban systems - an as yet undervalued topic in the field of the preservation of Cultural Landscapes? *Historic Environment* 27:1 (2015), 90–100.

2. *Icomos-IFLA Document on Historic Urban Public Parks* 2017, 1.

3. Museovirasto. Kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteitä 27.1.2006.

4. Galen Cranz, *The politics of park design: a history of urban parks in America*. MIT Press 1982.

5. Mm. Katriina Soini & Inger Birkeland, Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum* 51 (2014), 213–223.

tilasta. Vaikka puisto on muodollisesti suojeltu, se on jätetty rapistumaan. Epäselvyys tavoiteltavasta kehittämisen suunnasta on johtanut pysähtyneisyyden tilaan. Artikkelimme tärkeänä lähtökohdiana on ollut havaintomme Kaisaniemen puiston huonosta kunnosta ja sen eri kerrostumien heikosta tunnistamisesta. Tavoitteemme on kiinnittää Kaisaniemen tarkastelun avulla huomiota kaupunkipuistojen suojeluun ja pohtia, miten niiden historialliset kerrostumat voidaan tunnistaa ja ottaa huomioon suunnittelussa siten, että paikan kulttuurinen kestävyys turvataan.

Historiallisten kaupunkipuistojen tutkimus ja suojelu

Artikkelimme paikantuu teoreettisesti historiallisten kaupunkipuistojen tutkimuksen kehikseen. Vaikka kaupunkipuistot ovat olleet

□ Kuva 1. Kaisaniemen puisto on Helsingin vanhin alun perin julkiseen käyttöön perustettu kaupunkipuisto keskustan ytimessä, rautatieaseman ja kasvitieteellisen puutarhan vieressä. Ilmakuvasa (2017) osoitetut osa-alueet: 1. koivukuja, 2. kasvitieteellinen puutarha, 3. vesiallas, 4. urheilukenttä, 5. puiston pääsisäänkäynti, 6. tenniskentät, 7. väliaikainen päiväkotit. Helsingin kaupunki, Kaupunkimittauspalvelut.

kasvavan kiinnostuksen kohteena niiden tarjoamien ekosysteemipalveluiden – erityisesti kaupunkiekologisten hyötyjen ja virkistys- ja näkökulmasta,⁶ puistohistorian tutkimus on jäänyt 2000-luvulla vähäiseksi. Kaupunkipuistojen historiallinen tarkastelu nousi kansainvälisen tutkimuksen kohteeksi 1980–1990-luvuilla osana sosiaalishistoriallisen kaupunkitutkimuksen voimistumista ja historiallisten puutarhojen suojelu-

6. Mm. Philip James et al. Towards an integrated understanding of green space in the European built environment. *Urban Forestry and Urban Greening* 8 (2009), 65–75.

periaatteiden hahmottumista. Työmme tärkeänä työkaluna on Cranzin *The Politics of Park Design*, joka käsittelee puistosuunnittelun typologioita ja niiden taustalla vallinneita pyrkimyksiä. Toinen keskeinen lähtökohta on Maunu Häyrysen väitöskirja, joka tarkastelee Helsingin kaupunkipuistojen suunnittelussa tapahtunutta murrosta 1880-luvulta 1930-luvulle ja siirtymistä esteettisiä ihanteita painottavasta suunnittelusta puistojen reformistiseen toiminnalliseen sisältöön.⁷ Puistosuunnittelun murrosvaiheen avainkohteena oli juuri Kaisaniemen puisto. Catharina Nolinin väitöskirja tuo esille, että kaupunkipuistoinstituution kehityksessä oli saman tyyppisiä piirteitä myös Ruotsissa.⁸ Hän nostaa esiin 1800-luvun lopun käännekohtana, jolloin syntyi uudenlainen, toimintoja, urheilua ja liikuntaa korostava kaupunkipuistotyyppi.

Viime vuosikymmeninä vihreä infrastruktuuri on herättänyt kiinnostusta myös kaupunkihistorian tutkimuskohteena. Peter Clark, Marjaana Niemi, Catharina Nolin ja Jari Niemelä ovat toimittaneet kolme kokoomateosta, jotka avaavat erilaisia näkökulmia viheralueiden kehitykseen Euroopassa. Ensimmäinen teos tuo esille neljän eri kaupungin viheralueiden ja julkisen ulkotilan historiaa. Seuraava osa käsittelee erityisesti liikunta- ja urheilualueiden kehitystä. Kolmas osa liittyy viheralueet ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja ekologisiin kysymyksiin.⁹ Monitieteinen teossarja tuo esille kaupunkien vihreän infrastruktuurin monimuotoisuuden ja siihen kytkeytyvät sekä globaalit että paikalliset kulttuuriset, sosiaaliset ja ekologiset ulottuvuudet. Vihreän kulttuuriperinnön suojelun näkökulma kuitenkin puuttuu.

Historialliset kaupunkipuistot ovat merkittävä osa kaupunkien kulttuuriperintöä ja niiden suojelu perustuu vuonna 2017 laadittuun historial-

listen puistojen julistukseen ja tätä vanhempaan historiallisiin puutarhoja koskevaan, vuonna 1981 laadittuun niin kutsuttuun Firenzen julistukseen.¹⁰ Historiallisen kaupunkipuiston identiteetille keskeistä on sommitelma, kasvillisuus, tilat, topografia ja näkymät. Puistojen olennaisena osana on aikaulottuvuus: eri rakentamis- ja muutosvaiheiden merkitys puiston muovautumisessa ja kasvillisuuden dynamiikka – kasvu, ikääntyminen ja uudistuminen. Kasvillisuuden muuttuva luonne ja puistojen kerroksellisuus vaikuttavat myös autenttisuuden arviointiin. Kasvillisuuden jokainen kasvuvaihe on yhtä autenttinen. Vaikka perinteisesti autenttisuus liitetään kohteen syntyvaiheeseen ja alkuperäisiin piirteisiin, käsite sisältää myös kerroksellisuuden ja kohteessa tapahtuneet muutokset, joiden arvioidaan tuoneen myönteisiä ja säilyttämisen arvoisia ominaisuuksia.¹¹

Materiaalisten arvojen lisäksi puistoilla on myös aineettomia arvoja ja merkitystä kaupunkilaisille paikkoina, joissa on vietetty vapaa-aikaa, kokoonnuttu, juhlistettu ja osoitettu mieltä.¹² Kokeuksellisten arvojen merkitys korostuu vuonna 2000 laaditussa Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa, jonka mukaan maisema tarkoittaa aluetta sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta.¹³ Historiallisten puistojen suojelu voidaan siten ymmärtää sosiaalisen ja materiaalisen yhteenliittymänä, jossa koettujen arvojen ja yhteisöllisten merkitysten vaaliminen on yhtä tärkeää kuin autenttisen materiaalin, rakenteiden, sommitelman ja kasvillisuuden säilyttäminen.

Kulttuuriperinnön suojelu on pyritty kytkeämään 2000-luvun alusta lähtien entistä tiiviimmin kestäväen kehityksen tavoitteisiin. Kestäväen

7. Maunu Häyrynen, *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Helsinki-seura 1994.

8. Catharina Nolin, *Till stadsbornas nytta och förlustande*. Byggeförlaget 1999.

9. Peter Clark (toim.) *The European city and green space*. London, Stockholm, Helsinki and St. Petersburg, 1850–2000. Historical Urban Studies. Ashgate cop. 2006; Peter Clark, Marjaana Niemi & Jari Niemelä (toim.) *Sport, Recreation and Green Space in the European City*. SKS 2009; Peter Clark, Marjaana Niemi, Catharina Nolin (toim.) *Green landscapes in the European city, 1750–2010*. Routledge Studies in Modern European History 2017.

10. *Icomos-IFLA Document on Historic Urban Public Parks 2017; Historic Gardens. The Florence Charter 1981*.

11. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rakennusperinnön suojelemisesta 2009, 5, <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2009/20090101.pdf> (9.12.2018).

12. ICOMOS-IFLA Document 2017, 6. artikla.

13. Eurooppalainen maisemayleissopimus, 1. artikla, <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2006/20060014> (9.12.2018).

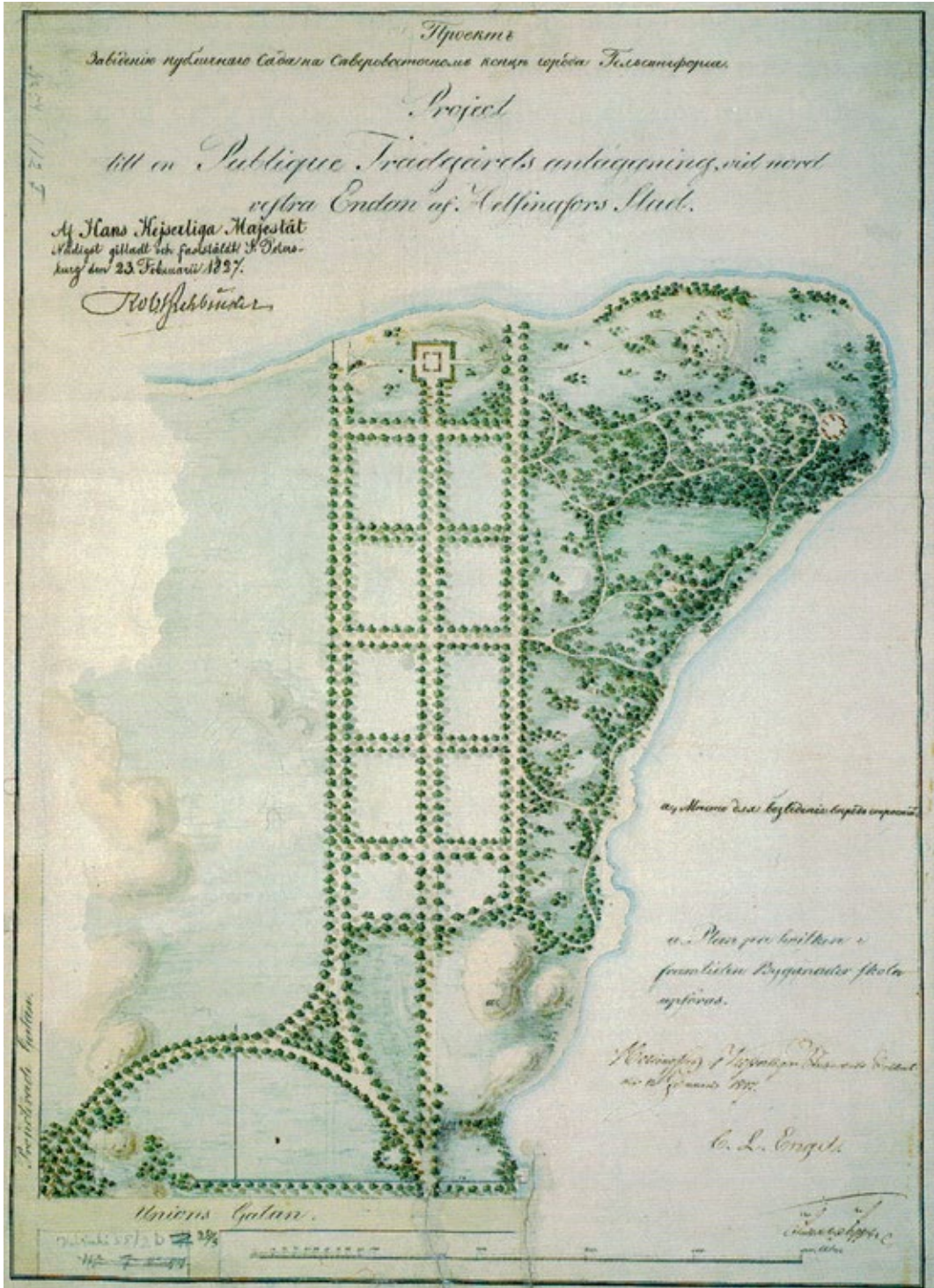
kehityksen ymmärretään perustuvan usein kolmeen näkökulmaan: ekologiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen. Kolmen pilarin varaan rakennettu kestävyys käsite sai alkunsa vuonna 2002 pidetyssä Johannesburgin kestävä kehityksen kongressissa ja mallia on edelleen jatkokehitetty.¹⁴ Neljänteen kestävyys ulottuvuuteen eli kulttuuriseen kestävyys on kiinnitetty kuitenkin vähemmän huomiota, vaikka erityisesti Jon Hawkes nosti sen esille teoksessaan *The Fourth Pillar of Sustainability*.¹⁵ Sen jälkeen käsitettä on tutkittu ja sovellettu laajasti, mutta se on edelleen kestävä kehityksen heikoimmin tunnistettu ulottuvuus.¹⁶ Vakiintumattomuus johtuu osittain kulttuurin käsitteen moniulotteisesta, tarkkoja määrittelyjä pakenevasta ja alasiidonaisesta luonteesta.

Katriina Soini ja Inger Birkeland ovat analysoineet kulttuurisen kestävyys käsitettä tieteellisessä diskurssissa ja tunnistaneet merkittävimmäksi sisällöksi kulttuuriperinnön ja kulttuurisen elinvoimaisuuden.¹⁷ Näistä ensimmäinen viittaa edellisiltä sukupolvilta perityn aineellisen kulttuuriperinnön - rakennusten, puistojen ja monumenttien - sekä siihen kytkeytyvän aineettoman perinnön, esimerkiksi kokemuksellisen tiedon ja perinteiden, vaalimiseen seuraaville sukupolville.¹⁸ Kulttuurinen elinvoimaisuus korostaa yhteisöjen merkitystä kulttuurisen pääoman tuottamisessa sekä kulttuuriperinnön saavutettavuutta ja kestävä käyttöä. Kulttuuriperinnön ja kulttuurisen elinvoimaisuuden käsitteet tuovat näkyväksi kulttuuriperinnön ja sitä käyttävien yhteisöjen välisen vahvan siteen sekä identiteetin rakentu-

misessa että kulttuuriperinnön jatkuvuuden turvaamisessa.¹⁹ Kulttuurinen kestävyys liittyy keskeisesti resilienssiin, paikan kykyyn ottaa vastaan muutoksia ja silti säilyä. Historiallisten kaupunkipuistojen kohdalla resilienssi viittaa muutokseen, mutta ennen kaikkea jatkuvuuteen.²⁰ Jatkuvuuden turvaaminen edellyttää paikan herkkyyden ymmärtämistä eli sen rajan tunnistamista, jonka jälkeen puisto menettää ominaispiirteensä ja identiteettinsä.²¹

Vaikka institutionaalisella suojelulla on jo vakiintunut asema rakennusperinnön kohdalla, kaupunkipuistojen arvot ovat edelleen huonosti tunnistettuja.²² Puistojen asemakaavallinen suojelu yleistyi Suomessa vasta 1990-luvulla. Puistojen heikosta asemasta kertoo myös se, että UNESCO:n tukema kansainvälinen restaurointialan asiantuntijajärjestö ICOMOS laati linjauksen kaupunkipuistojen suojelulle vasta vuonna 2017. Kannanoton taustalla oli vakava huoli kaupunkipuistoihin kytkeytyvän kulttuuriperinnön säilymisestä. Puistojen suojelustatuksen puuttuminen on johtanut muutoksiin; joko vähitellen etenevään rappeutumiseen tai äkillisiin uudistuksiin, jotka ovat heikentäneet niiden historiallisia arvoja. Kaupunkipuistot on mielletty vaihtuvien, eri aikakauden tarpeiden täyttäjiksi ja eri toimintojen varannoiksi.²³ Puistoihin on sijoitettu harkitsemattomasti ja ilman kokonaissuunnitelmaa uusia toimintoja ja rakenteita, esimerkiksi urheilu- ja leikkirakenteita, liikenneväyliä, pysäköintialueita ja teknisiä laitteita. Myös alentunut hoitotaso, tehostunut kunnossapito ja standardisoitunut rakentaminen ovat heikentäneet puisto-

14. *The Johannesburg Declaration on Sustainable Development* 2002. http://ec.europa.eu/environment/archives/wssd/documents/wssd_pol_declaration.pdf (13.12.2018).
15. Jon Hawkes, *The fourth pillar of sustainability: culture's essential role in public planning*. Common Ground 2001.
16. Soini & Birkeland 2014, 213; Elizabeth Auclair & Graham Fairclough, *Living between past and future*. Teoksessa Elizabeth Auclair & Graham Fairclough (toim.) *Theory and Practice in Heritage and Sustainability*. Routledge 2015, 1.
17. Soini & Birkeland 2014, 220.
18. Mm. *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. UNESCO, Paris, 17 October 2003.
19. Soini & Birkeland 2014, 216, 221.
20. Carl Folke, Stephen R. Carpenter, Brian Walker, Marten Scheffer, Terry Chapin & Johan Rockström, *Resilience Thinking: Integrating Resilience, Adaptability and Transformability*. *Ecology and Society* 15:4 (2010). <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/art20/> (15.6.2019); Cornelius Holtorf, *Embracing change: how cultural resilience is increased through cultural heritage*. *World Archaeology*, 50:4 (2018), 639–650.
21. Lionella Scazzosi, *Limits to Transformation in Places' Identity: Theoretical and Methodological Questions*. Teoksessa Zoran Roca, Paul Claval ja John Agnew (toim.). *Landscapes, Identities and Development*. Ashgate Publishing Limited, Ashgate Publishing Company 2011, 10.
22. Martz 2015, 91; Svava Riesto & Anne Tjetjen, *Planning with heritage. A critical debate across landscape architecture practice and heritage theory*. Teoksessa Ellen Braae & Henriette Steiner (toim.), *Routledge Research Companion to Landscape Architecture*. Routledge 2018, 247.
23. Icomos-IFLA Document 2017.

□ Kuva 2. C. L. Engelin suunnitelmassa vuodelta 1827 Kaisaniemen puistossa oli kaksi osaa: geometrinen puukujien muodostama ruudukko ja Kaisaniemenlahteen rajautuva luonnonmukainen puisto. Kansallisarkisto.

jen historiallisia arvoja.²⁴ Puistomaiseman köyhymisen ohella kasvava kulutus on merkittävä uhka historiallisille kaupunkipuistoille. Kasvava käyttö ja yleisötapahtumat ovat vaurioittaneet istutuksia ja rakenteita sekä heikentäneet alueiden esteettisiä ja elämyksellisiä arvoja.

Kaisaniemen erilaiset puistotyypit kerroksellisuuden ymmärtämisen avaimena

Noin 12 hehtaarin laajuinen Kaisaniemen puisto on Helsingin vanhin alun perin julkiseen käyttöön perustettu kaupunkipuisto keskustan ytimessä, rautatieaseman ja kasvitieteellisen puutarhan vieressä. Se varattiin kävelypaikaksi J.A. Ehrenströmin vuoden 1812 asemakaavassa ja toteutettiin osittain C. L. Engelin vuoden 1827 suunnitelman pohjalta. Osittaisen toteuttamisen syynä oli samana vuonna tehty päätös siirtää Turun Akatemian kasvitieteellinen puutarha Kaisaniemeen. Engelin suunnitelma perustui itä-länsisuuntaisten puukujien ja niitä leikkaavien poikittaisten kujien muodostamaan ruudukkoon. Suunnitelma liittyi olennaisena osana kaupungin uuteen empirekeskustaan ja vastasi ajan rakennus- ja puutarhataiteellisia ihanteita.²⁵ Engel säilytti Kluuvinlahden niemen luonnontilaisena puistona, josta avautuivat kauniit näkymät ympäristöön ja jonka polveileva rantaviiva, kumpuileva maasto ja olemassa oleva puusto korostivat paikan luonnonmukaista tunnelmaa. Luonnonmukainen Kaisaniemi poikkesi Engelin samoihin aikoihin suunnittelemaasta Esplanadista, rakennetusta leveästä puistokadusta, joka liittyi vuonna 1856 laadittuun kaupunkien rakennusjärjestyksen paloturvallisuuspyrkimyksiin.²⁶

Kaisaniemen puistosta muodostui 1800-luvun kuluessa kaupunkilaisten suosima kävelypaikka, jonka lammikot, purot ja lehtevät puut

tulivat osaksi helsinkiläisten muistoja. Puistosta tuli myös monenlaisten tapahtumien näyttämö. Sinne kokoonnuttiin niin poliittisiin mielenosoituksiin kuin ylioppilaiden vapunjuhlintaan sekä laulu- ja voimistelujuhliin 1800-luvun lopulta lähtien. Catharina Wahllundin vuonna 1839 perustaman ravintolan ottivat omakseen erityisesti yliopistolaiset ja siitä tuli erottamaton osa sivistyneistön ja suomalaisuusliikkeen historiaa. Tapahtumien ohella puisto oli myös tärkeä liikunnan ja urheilun näyttämö. Kaisaniemeen vuonna 1884 avattu Helsingin ensimmäinen urheilukenttä heijasti aikakaudelle ominaisia sosiaalireformistisia aatteita.²⁷

Kaisaniemen puiston alkuvaiheet ovat tärkeä osa Helsingin puistohistoriaa. Artikkelimme keskittyy kuitenkin tarkastelemaan puiston uudistusvaiheita 1900-luvun alusta nykypäivään. Kaisaniemen puisto on ollut 1900-luvulla jatkuvan muutoksen kohteena ja myös erilaisten suunnittelunäkemyksen areenana. Artikkelimme tarkastelee näitä muutoksia ja niissä ilmenneitä pyrkimyksiä ja kulloinkin tavoiteltua puistotyyppiä. Puiston ensimmäinen uudistusvaihe sijoittuu 1900-luvun alkuun. Siinä asettuivat vastakkain tyylilliset ja poliittiset mielipiteet puiston tavoittelavasta tulevaisuuden suunnasta.²⁸ Ristiriitaisen keskustelun ja erilaisten suunnitelmaehdotusten tuloksena päädyttiin 1920-luvun lopulla uudistustoimenpiteisiin, joiden toteutus jäi kesken-eräiseksi.²⁹ 1900-luvun aikana puistoon tehtiin erilaisia muutoksia, jotka palvelivat vaihtuvia tarpeita. Kaisaniemen kokonaisuudistamista pohdittiin 2000-luvun alussa, jolloin uusia ajatuksia ja kehityssuuntia etsittiin kansainvälisen maisema-arkkitehtuurikilpailun avulla. Kilpailun voittanutta ehdotusta ei kuitenkaan toteutettu ristiriitaisen vastaanoton vuoksi. Viimeisenä

24. Eeva Ruoff, *Threats to the Genius Loci of the Public Parks. Saving the Historic Urban Parks of the 19th Century*. ICOMOS Open Archive 2008, 2-4. http://www.icomos.org/quebec2008/cd/toindex/77_pdf/77-N4bR-142.pdf (13.12.2018).

25. Juha Lemström, Suomen ensimmäiset kasvitieteelliset puutarhat. Teoksessa Maunu Häyrynen et al. (toim.) *Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide*. Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry 2001, 124–125.

26. Mona Schalin, Yleinen promenadi, esplanadi, puistikko, kylpyläpuisto. Luokittelu ja tyypittely 1800-luvun kaupunkipuistoista puhuttaessa. Teoksessa Maunu Häyrynen et al. (toim.) *Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide*. Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry 2001, 198–203.

27. Marja Pehkonen, Kaisaniemi – sydämessä ja syrjässä. Teoksessa Marja-Liisa Rönkkö (toim.) *Narinkka 1986–1987*. Helsingin Kaupunginmuseo 1987, 108–128; Maunu Häyrynen, *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopoliittikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Entisaikain Helsinki XIV. Helsinki-Seura 1994, 147–152; Maunu Häyrynen, Helsingin kaupunkipuistot. Teoksessa Maunu Häyrynen et al. (toim.) *Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide*. Viherympäristöliitto ry, Puutarhataiteen seura ry 2001, 176–189.

28. Häyrynen 1994, 186–187, 213.

29. *Kertomus Helsingin Kaupungin kunnallishallinnosta 1927*. Helsingin kaupungin tilastotoimisto 1928, 138.

vaiheena tarkastelemme vuonna 2007 alkanutta kaavoitusta, jossa puiston suunnittelu käynnistettiin uudelleen osana alueen suojeluun tähtäävää asemakaavaa.³⁰

Puiston pitkä historia ja erilaiset uudistuspyrkimykset ovat luoneet Kaisaniemestä erityisen kerroksellisen ympäristön. Havainnollistamme sen kerroksellisuutta ja monimuotoisuutta hyödyntäen Galen Cranzin kehittämää puistotyypittelyä. Kaisaniemen puisto, kuten suomalaiset kaupunkipuistot yleisesti, eivät asetu Cranzin tyyppiin aikajanelle sulavasti. Kaupunkipuistojen kehitys alkoi Suomessa varsinaisesti noin puoli vuosisataa myöhemmin kuin Amerikassa, jonka kaupunkipuistojen tarkasteluun Cranz perustaa tyyppijakonsa. Lisäksi Cranz esittää puistotyypit jokseenkin kaavamaisesti, toisistaan irrallisina ihanne-esimerkkeinä, vaikka todellisuudessa kaupunkipuistojen kehitys on ollut vaihteista ja limittäistä niin Yhdysvalloissa kuin meillä, kuten Maunu Häyrynen on huomauttanut.³¹ Kaisaniemessä voidaan kuitenkin nähdä Cranzin määritelmien mukaiset maisemapuistoa vastaava *pleasure ground*, sosiaalireformistisia ajatuksia mukanaan kantava *reform park*, virkistys- ja urheilun maisema *recreation facility* ja viimeisenä puisto julkisena ulkotilana *open-space system*. Luokittelut eivät ilmene kuitenkaan selväräjaisina tai täsmällisesti Cranzin määrittelyjä noudattaen, ja erityisesti kaksi viimeistä puistotyyppiä ovat edellyttäneet kontekstointia. Siitä huolimatta puistotyypittely toimii oivallisena työkaluna Kaisaniemen kerroksellisuuden ja arvojen näkyväksi tekemisessä.

Kaisaniemen puiston *maisemapuisto*-vaihe alkoi, kun Helsingin vastanimitetty kaupunginpuutarhuri Svante Olsson sai puiston työpöydälleen vuonna 1889.³² Uuden kaupunginpuutarhurin myötä Kaisaniemestä tuli keskeinen osa määrätietoista kehittämistyötä, jonka tuloksena Helsinkiin rakennettiin lukuisia mannermaisii

tyyli-ihanteita noudattelevia puistoja. Olsson toi Helsinkiin vaikutteita Tukholmasta, mutta myös myöhemmiltä opintomatkoiltaan Pariisista ja Berliinistä.³³ Olssonin puistopolitiikka kytkeytyi kaupungin voimakkaaseen kasvuun ja puukaupungin väistymiseen kivikaupungin tieltä. C. L. Engelin ja J. A. Ehrenströmin 1820-luvulla luoma empire-Helsinki alkoi muuttua vähitellen moderniksi eurooppalaiseksi kaupungiksi, jonka esikuvat tulivat Euroopasta, etupäässä Berliinistä ja Tukholmasta.³⁴

Maisemapuistot olivat kaupunkilaisille tarkoitettuja kävelypaikkoja, joissa käytiin ihailmassa kauniita puistonäkymiä ja istutuksia. Rakennetun ympäristön kontrastiksi perustetuissa puistossa jäljiteltiin luontoa puutarhataiteen avulla. Kiermuttelevine käytävineen, tarkoin suunniteltuine puu- ja pensasryhmineen ja puistosta avautuvine näkymineen kaupunkiluonto oli tarkasti ja tietoisesti suunniteltu representaatio.³⁵ Esteettisten pyrkimysten lisäksi puistoilla oli myös sosiaalista merkitystä: kappaleen luontoa ajateltiin vaikuttavan kaupunkilaisiin parantavasti. Kasvillisuuden ilmaa puhdistavan vaikutuksen lisäksi pastoraalinäkymät rauhoittivat ja virkistivät puistojen käyttäjiä. Vaikka puistojen yhteydessä puhuttiin yleisesti kaupunkilaisista, kaupunkipuistojen tarkoituksena ei alkuvaiheessa ollut yhteiskunnallisen tasa-arvon saavuttaminen, vaan ennemminkin porvariston sosiaalisen aseman vahvistaminen.³⁶

Puiston tyyliä kytkeytyi elimellisesti toivottuihin toimintoihin. Olssonin pyrkimyksenä oli Helsingistä puuttuvan, mannermaisien kaupunkipuiston luominen. Cranz huomauttaa, että maisemapuistoja on pidetty passiivisina tiloina, joissa korostuivat lähinnä pittoreskit, kauniisiin näkymiin ja pastoraalitunnelmaan liittyvät piirteet. Näin ei kuitenkaan ollut Kaisaniemessä. Kaisaniemen puistossa ja myös kansainvälisesti maisemapuistovaiheen puistot näyttäytyvät eri-

30. Terhi Tikkanen-Lindström, *Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto 2001, 4; Kaisaniemen puiston asemakaavatasoinen yleissuunnitelma, Helsingin kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2007.

31. Cranz 1982, 3–154; Häyrynen 1994, 27.

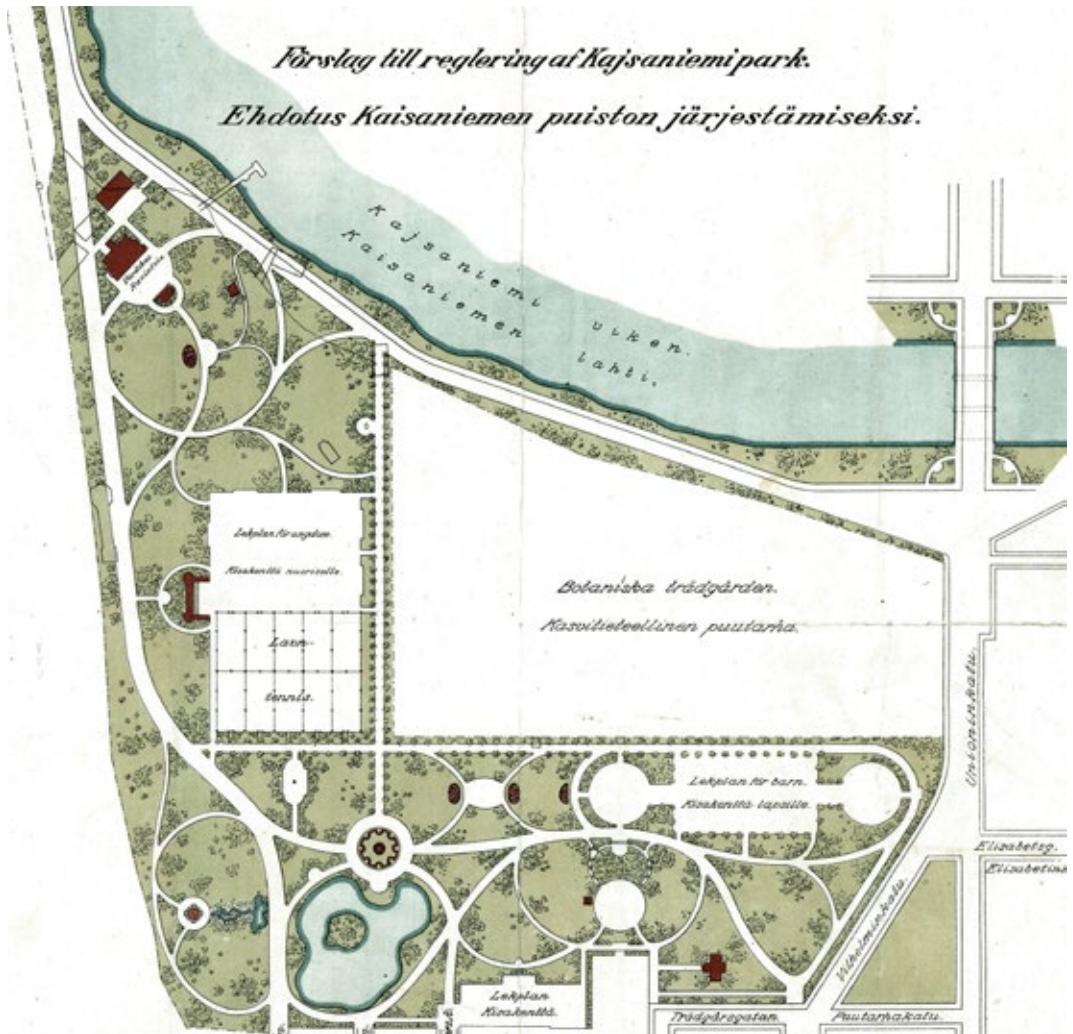
32. Svante Olsson, *Förslag till omreglering af Kaisaniemi park*, 1909, Helsingin kaupunginarkisto; Häyrynen 1994, 77, 81.

33. Häyrynen 1994, 95.

34. Eino Jutikkala, Urbanisoituminen. Teoksessa Päiviö Tommila & Eino Jutikkala (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2*. Suomen kaupunkiliitto 1983, 14–24.

35. Galen Cranz, Defining the Sustainable Park. *Landscape Journal* 23:2 (2004), 103.

36. Cranz 1982, 3–26; Häyrynen 1994, 23–24, 210–211.

laisten kontrolloitujen aktiviteettien paikkoina. Puistokulttuuriin kuuluivat kävelyretkien lisäksi pienimuotoiset, sivistyneet urheiluharrastukset, kuten keilailu, leikit tai pelit. Cranz määrittelee maisemapuistojen edistäjiksi erityisesti kaupunkien terveellisyydestä kiinnostuneet uudistajat; Helsingissä maisemapuistoihannetta puolustivat kuitenkin ennen kaikkea traditionalistit ja kaupungin porvarilliset piirit.³⁷

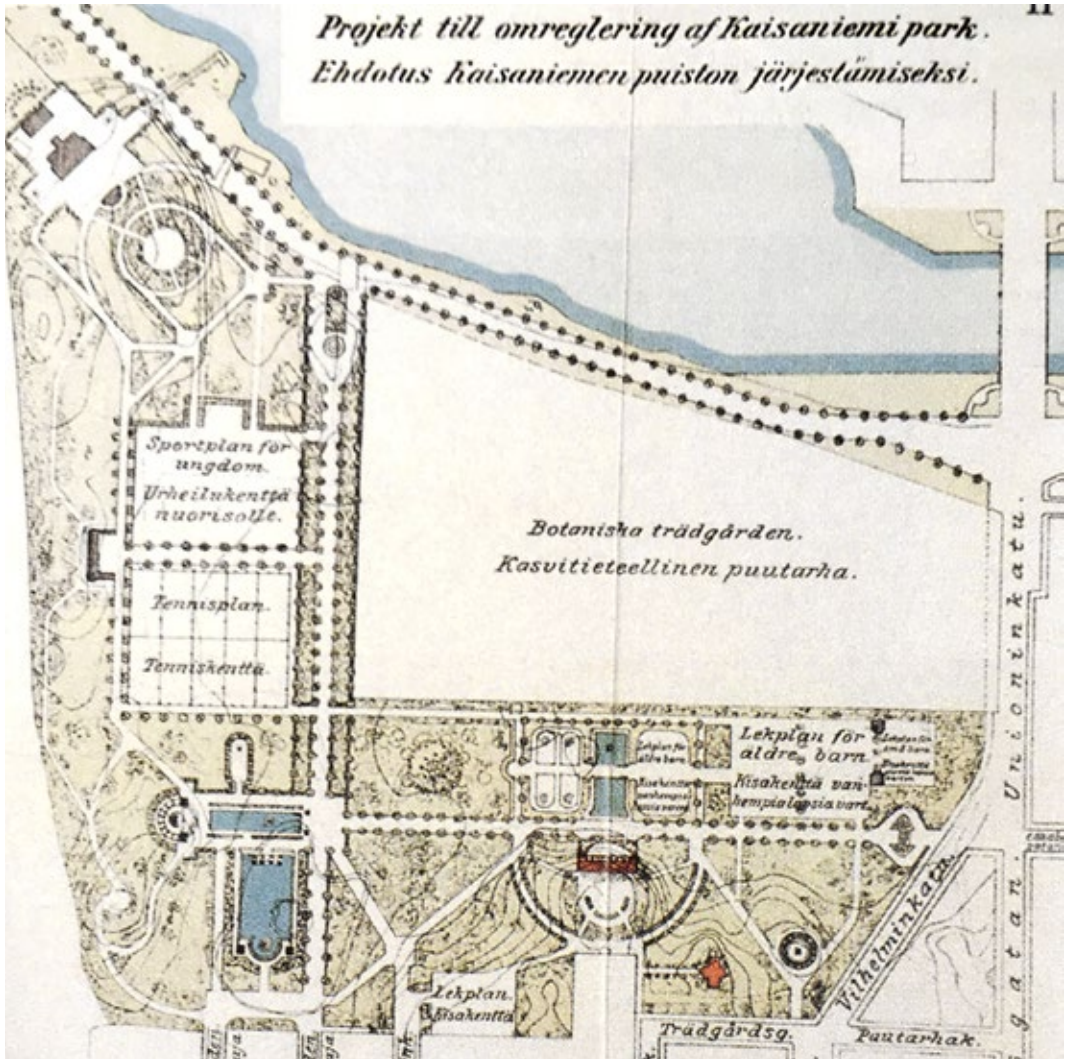
Kaisaniemen puistoa koskeva keskeinen kiista liittyi 1910-luvun uudistusvaiheeseen, joka kytkeytyi laajempaan kaupunkisuunnittelun uudistusliikkeeseen ja sosiaalipoliittisiin pyr-

kuva 3. Svante Olssonin suunnitelmassa vuodelta 1911 Kaisaniemen puisto esitettiin pastoraalina maisemapuistona, jonka ominaispiirteitä olivat kiemurtelevat käytävät, vapaamuotoiset istutukset ja joutsenlampi. Helsingin kaupunginarkisto.

kimyksiin.³⁸ Puiston uudistamisen taustalla oli rationaalisia ihanteita heijastavasta *reformipuistosta* käyty keskustelu, jossa määriteltiin sekä puiston toimintoja, esteettistä asua että suunnitelluammattikuntien rajoja. Vastakkain asettuivat kaupunginpuutarhuri Svante Olssonin puolustama vanha puutarhasuunnittelun perinne ja

37. Cranz 1982, 8–20; Häyrynen 1994, 211–212.

38. Mm. Riitta Nikula, Bertel Jung modernin kaupunkisuunnittelun käynnistäjänä. Teoksessa Mikael Sundman ja Mona Schalin (toim.) *Bertel Jung, suurkaupungin hahmottaja*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto 1988, 9–41.

Helsingin ensimmäisen asemakaava-arkkitehdin Bertel Jungin edustama reformistinen ja arkkitehtoninen suuntaus. Jungin ajattelussa puistot nähtiin osana asemakaavoitusta ja niiden keskeisenä sisältönä olivat toiminnot. Jung laati vuonna 1911 ehdotuksen, joka oli kaupunginpuutarhurin suunnitelmaa selvästi yksinkertaisempi. Olssonin esittämän mutkittelevan käytäväverkoston ja vapaamuotoisten pensas- ja istutusryhmien sijaan asemakaava-arkkitehdin sommitelma perustui kahteen selkeään pääakseliin, jonka var-

□ Kuva 4. Bertel Jungin suunnitelma (1911) kuvasi Kaisaniemen puiston toimintoja korostavana reformipuistona. Puisto oli jaettu kahteen selkeään pääakseliin, jonka varrelle sijoittuivat geometriset, esteettisesti järjestetyt urheilu- ja leikkitoiminnot. Helsingin kaupunginarkkisto.

relle sijoittuivat geometriset, esteettisesti järjestetyt urheilu- ja leikkitoiminnot.³⁹

Reformipuisto tarjosi tilan kaupunkilaisten toiminnalle, ennen kaikkea liikunnalle ja urhei-

39. Bertel Jung, *Projekt till omreglering af Kaisaniemi park*, 1911, Helsingin kaupunginarkkisto; Esitys Kaisaniemen puiston uudistajärjestämiseksi, No: 66, 1-6. Helsingin kaupungin painetut asiakirjat 1911, Helsinki 1912; Valiokunnan mietintö Kaisaniemen puiston uudistajärjestelyä koskevassa asiassa, N:o 66, Liite I, 7-10. Helsingin kaupungin painetut asiakirjat 1911, Helsinki 1912; Helsingin kaupunginvaltuustolle, N:o 66, Liite II, 11-13. Helsingin kaupungin painetut asiakirjat 1911, Helsinki 1912; Häyrynen 1994, 167, 194-195.

lulle, eikä aiempaa pittoreskien maisemakuvien ihailua pidetty enää päätarkoituksena. Reformiaatteen mukaisesti puistojen pinta-ala oli käytettävä tehokkaasti ja niiden tuli palvella kaupunkilaisia, eritoten lapsia ja nuoria urheilu- ja leikkipaikkoina.⁴⁰ Kaisaniemestä haluttiin muodostaa kaupungin keskustaan puisto, jossa erikokoisten leikki- ja pelikenttien sarjat mahdollistaisivat eri-ikäisten ja eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien kaupunkilaisten virkistäytymisen ja kohtaamisen.⁴¹ Kuten Cranz määrittelee, puistojen sosiaalinen tarkoitus oli selvä: tarjoamalla ohjattua toimintaa puistot suojelivat niin lapsia, nuoria kuin työläisiäkin alkoholilta, sairauksilta tai poliittiselta levottomuudelta.⁴²

Maisemapuistoa ja reformipuistoa seuranneessa vaiheessa puistojen virkistyskäyttö korostui. Puistojen suunnittelu kaavamaisesti kaupungin laajenemisen ja uusien asuinalueiden rakentamisen myötä, ja paineet tarjota leikki- ja liikuntapalveluja kasvoivat. Huomio kiinnittyi kaupunkisuunnittelussa etenkin esikaupunkeihin ja koko kaupungin kattavaan virkistysaluejärjestelmään.⁴³ Erityisesti virkistyskäyttöön suunnitellut puistot, *recreation facilities*, yleistyivät Cranzin mukaan 1930-luvulta eteenpäin. Kaisaniemessä erilaiset virkistys- ja urheilutoiminnot olivat sen historian alusta asti osa puistoa. Helsingin ensimmäinen urheilukenttä sijaitsi puistossa ja on pysynyt käytössä tähän päivään saakka.⁴⁴ Reformipuistovaiheen päätyttyä liikunta ja urheilu valtasivat alaa itsenäisinä ja aiemmasta puistokulttuurista irrallisina ilmiöinä liikunta-toimen vakiinnuttua ja laajennuttua omana hallinnonalanaan.⁴⁵ Kaisaniemen alkuperäisessä muodossaan säilyneelle avaralle hiekkakentälle

suunniteltiin 1970-luvun alussa pesäpallostadionia ja 12700 katsojalle mitoitettu stadion osittain katettuine katsomoineen oli suunnitelmissa sijoitettu aivan puiston sydänalueen vesialtaan partaalle.⁴⁶ Suhtautuminen puistoon paljastaa, että Kaisaniemi nähtiin enemmän tilaresurssina virkistystarpeiden täyttämiseen kuin perinteisenä ja arvokkaana keskustapuistona. Kuten Cranz toteaa, puistot nähtiin jokaisen kaupungin peruspalveluna, ei enää ylellisyytenä eikä esteettisenä elementtinä kaupungissa.⁴⁷

Puistotypologian viimeisenä vaiheena Kaisaniemessä voidaan nähdä *julkisen ulkotilan* esiinmarssi, joka kiteytyi alueen uutta identiteettiä hahmottelevassa, vuonna 2000 järjestetyssä suunnittelukilpailussa. Suunnittelukilpailun tavoitteena oli löytää puistolle ”maisema-arkkitehtonisesti korkeatasoinen, sisällöllisesti ehyt ja puiston historiallisen arvon huomioonottava” yleissuunnitelmaratkaisu jatkosuunnittelun pohjaksi. Kilpailussa ei tavoiteltu puiston suojelua sellaisenaan, vaan etsittiin sille uutta, kaupunkia ja kaupunkilaisia paremmin palvelevaa asua ja sisältöä. Hanke kytkeytyi laajempaan pyrkimykseen kaupungin keskustan elävöittämisestä. Cranzin mukaan puistojen muututtua julkiseksi ulkotilaksi puistosuunnittelussa pyrittiin tietoisesti irti perinteestä ja etsittiin uutta ilmaisua historiallisen ja konservatiivisen hahmon ylläpitämisen sijaan.⁴⁸

Palkintolautakunnan linjaukset osoittivat, että paikalle luonteenomainen kerroksellisuus nähtiin pirstaleisuutena.⁴⁹ Kilpailun voittanut, saksalaisen työryhmän ehdotus ”131517” ei tietoisesti perustunut puiston historiallisten piirteiden korostamiseen, vaan hahmotteli sille uutta identi-

40. Häyrynen 1994, 214; Ehdotus Helsingin keskuspuistoksi, joka käsittäisi Kaisaniemen, Hakasalmen, Hesperian, Eläintarhan sekä Greijuksen metsämaiden eteläosan. No. 33, Liite II, 7, Helsingin kaupungin painetut asiakirjat vuodelta 1914, Helsinki 1915; Valiokunnan mietintö Kaisaniemen puiston uudestijärjestelyä koskevassa asiassa, No: 66, Liite I, 7–10. Helsingin kaupungin painetut asiakirjat 1911, Helsinki 1912.

41. Bertel Jung 1911.

42. Cranz 1982, 61–80.

43. *Helsingin yleiskaavaehdotus 1960*, viheralueet, kartta XII, Helsingin kaupunki; *Helsingin yleiskaavaehdotus 1970*, osa 4, yhteenveto, Helsingin kaupunki 1971, 5.

44. Cranz 1982, 101–109, 119–120; Kalervo Ilmanen, *Ensimmäisenä liikkeellä. Helsingin kaupungin liikuntatoimi 1919–1994*. Helsingin kaupungin liikuntavirasto 1994, 11.

45. Ilmanen 1994, 86–89, 131–134; Katri Lento, A Question of Gender, Class and Politics: The Use and Provision of Sports Grounds in Helsinki c.1880s–1960s. Teoksessa Peter Clark, Marjaana Niemi ja Jari Niemelä (toim.) *Sport, Recreation and Green Space in the European City*. Studia Fennica Historica. SKS 2009, 38.

46. Donner 2017, 54–56; Pekka Jyrkiäinen, suullinen tiedonanto 19.9.2016.

47. Cranz 1982, 102–103; Donner 2017, 53–56.

48. Cranz 1982, 147; Cranz 2004, 103.

49. Tikkanen-Lindström 2001, 4.

teettiä.⁵⁰ Suunnitelmassa puiston uudeksi kokoaivaksi aiheeksi esitettiin alueen halkaisevaa leveää ja väritykseltään huomiota herättävää, punaista väylää, joka myös muodosti uusia yhteyksiä kaupunkirakenteeseen. Se korvasi puiston alkupe räiset ja historiallisesti tärkeät etelä-pohjois- ja itä-länsisuuntaiset akselit ja olisi toteutuessaan vaatinut todennäköisesti puiston tunnusomaisimman elementin, koivukujan, poistamista. Suuren hiekkapintaisen pelikentän korvasi laaja nurmipintainen maisematila - "Great lawn" ja "Vappu-lawn". Puistolle ominaisen pelikentän korvaaminen nurmialueella voidaan nähdä

□ Kuva 5. Vuoden 2001 maisema-arkkitehtuurikilpailun voittajat Stefan Tischer, Susanne Burger ja Francesca Venier pyrkivät Kaisaniemen puiston rohkeaan uudistukseen, jossa historia ei ollut suunnittelun lähtökohtana. Puiston uutena kokoavana aiheena oli alueen halkaiseva punainen kevyen liikenteen väylä. Kaisaniemen puiston maisema-arkkitehtuurikilpailu 2001.

pyrkimyksenä vahvistaa puistomaisuutta ja häivyttää vastaavasti reformipuistoon oleellisesti kuulunutta toiminnallista sisältöä sekä luoda monikäyttöisyyttä.⁵¹

50. Ehdotuksen "131517" laativat saksalaiset Stefan Tischer, Susanne Burger ja Francesca Venier.

51. Tikkanen-Lindström 2001, 12–21.

Kaisaniemenpuiston suojelu ja tulevaisuus

Kaisaniemen puistolla on puistosuojelun mitapuulla harvinaisen vahva suojelustatus: asemakaavallisen suojelun lisäksi se on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi ja Helsingin kaupungin laatimassa arvoympäristöluokituksessa se on merkitty korkeimpaan, ensimmäiseen luokkaan.⁵² Kirjausten yhteisenä tavoitteena on, että Kaisaniemeä hoidetaan kaikilta osiltaan historiallisena puistona siten, että sen historiallinen ja maisemakuvallinen arvo säilyy. Muodollisesta suojelustuksesta huolimatta puistoa ei ole kuitenkaan kunnostettu, vaan se on jätetty rapistumaan.

Viimeisin keskustelu Kaisaniemen puiston suojelusta käynnistyi vuonna 2006 puiston asemakaavatyön myötä.⁵³ Taustalla oli tyytymättömyys vuonna 2000 järjestetyn aatekilpailun voittajaan, joka sai osakseen voimakasta kritiikkiä erityisesti historiallisten piirteiden hävittämisen ja urheilukenttien poistamisen vuoksi. Voittaneen työn tulkinta Kaisaniemestä ei vastannut paikan käyttäjien ja asiantuntijoiden käsitystä. Asemakaavaa pohjustaneiden suuntaviivojen mukaan puiston historiallisia piirteitä pidettiin tärkeinä ja tavoitteena oli tehdä Kaisaniemestä ennen kaikkea ”vetovoimainen keskustan kaupunkipuisto, kävelypuisto, oleskelupuisto, paikallisliikunnan puisto ja asukkaiden käyttöpuisto”.⁵⁴ Yleissuunnitelmatyön keskeisenä ajatuksena oli vaalia puiston historiallisia ominaispiirteitä, mutta samalla rakentaa uusi tulkinta paikan historiasta. Maisemasuunnittelu Hemgårdin laatimassa suunnitel-

massa korostettiin erityisesti puistolle ominaisten akselien ja urheilualueiden säilyttämistä. Samalla siinä esitettiin uusia elementtejä ja tutkittiin ratkaisuja erityisesti Kansallisteatterin edustalla sijaitsevan vesialtaan uudeksi hahmoksi ja uuden kahvilarakennuksen sijoituspaikaksi. Keskeisenä sisältönä oli myös kasvitieteellisen puutarhan uuden sisäänkäynnin avaaminen puistoon.⁵⁵

Asemakaavatyöhön liittyi myös laaja, *Helsingin Sanomien* käynnistämä kansalaiskeskustelu. Kaisaniemelle omistettu teemaviikko 3.–9.9.2007 ja sen aikana julkaistut lähes 40 artikkelia tukivat asemakaavaan valittua varovaisen uudistamisen linjaa. Alueen rapistuminen, epäviihtyisyys ja turvattomuus olivat yhteisenä huolenaiheena,⁵⁶ ja puistoon toivottiin ”lampi, lamppuja ja luistinrataa”.⁵⁷ Suurin osa ehdotuksista keskittyi uusiin palveluihin, toimintoihin ja tapahtumiin, joiden toteutuessa ”Kaisaniemen puisto voisi olla Helsingin Central Park”.⁵⁸ Uudet toiminnot olivat suurimmaksi osaksi pienimuotoisia, mutta myös isompia tapahtumia haikailltiin, esimerkiksi hiihdon sprinttikisoja ja festivaaleja.⁵⁹ Vaikka erilaiset uudistukset korostuivat keskustelussa, myös puiston historia oli läsnä. Urheiluhistoria, akateemiset juhlat, vehreys ja vanhan Kaisaniemen puiston symboliksi koettu kadonnut joutsenlampi korostivat historiallisen puiston säilyttämistä tukevaa linjaa.⁶⁰

Vuonna 2008 laadittu suojelukaava tähtäsi puiston kunnostukseen vuoteen 2012 mennessä.⁶¹ Kunnostusta ei kuitenkaan toteutettu kaupungin määrärahojen vähäisyyteen vedoten.⁶² Vaikka kunnostuksesta sinänsä vallitsi näennäi-

52. Tiina Perälä et al., *Katu- ja puisto-osaston hallinnassa olevien arvoympäristöjen määrittely ja toimintaohjeet*. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 2008:8, 53; Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt 2009. http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx (14.5.2018); Kaisaniemenpuiston asemakaava 11808, 2011, <http://kartta.hel.fi/> (24.11.2018).
53. Kaisaniemen puisto, asemakaavan muutos, osallistumis- ja arviointisuunnitelma 25.10.2006. Helsingin kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto.
54. Maisemasuunnittelu Hemgård & Kari Järvinen ja Merja Nieminen, arkkitehdit, *Kaisaniemenpuiston asemakaavatasoisen yleissuunnitelma*, Helsingin kaupunki, Kaupunkisuunnitteluvirasto 2007, 5.
55. Maisemasuunnittelu Hemgård et al. 2007, 8, 11–20.
56. Antti Tiainen, Maine ja pimeys luovat pelkoa Kaisaniemen puistoa kohtaan. *HS, Kaupunki* 3.9.2007.
57. Katriina Pajari, Lampi, lamppuja ja luistinrata. *HS Kotimaa* 9.9.2007.
58. Riku Jokinen, Päätoimittaja haastaa yritykset ideatalkoisiin. *HS Kaupunki* 6.9.2007.
59. Jukka Huusko, Keskeinen sijainti tekee Kaisaniemestä ihanteellisen festivaalipuiston. *HS Kaupunki* 5.9.2007, Antti Tiainen, Hiihtoliiton toimitusjohtaja haluaa sprinttikisat Kaisaniemeen. *HS Kaupunki* 8.9.2007.
60. Minni-Riikka Karttunen, Puiston kentillä on urheiltu jo toista vuosisataa. *HS Kaupunki* 4.9.2007; Antti Tiainen, Siellä remuttiin, siellä laulettiin. *HS Kaupunki* 6.9.2007; Antti Manninen, Kaisaniemen puisto on herättänyt intohimoja. *HS Kaupunki* 7.9.2007.
61. Kaisaniemen puisto kunniaan. *HS Pääkirjoitus* 9.9.2007.
62. Suullinen tieto, Kaisaniemen ympäristöhistoriallinen selvitys ja kehittämisperiaatteet -ohjausryhmän keskustelut 2016.

nen yksimielisyys, Kaisaniemen puistoa ei ilmeisesti pidetty investoinnin arvoisena. On myös mahdollista, että puiston historiallisia arvoja palauttava kunnostus ei sittenkään ollut riittävä alueen voimakasta uudistusta ajaneille tahoille. Puisto jäi jälleen kerran odottamaan ja ränsistymään, muuttuen jonkinlaiseksi epätilaksi, jota leimaa väliaikaisuus. Tämän päivän Kaisaniemi tunnetaan massiivisten suurtaapahtumien näyttämönä ja tilapäisten rakenteiden sijoituspaikkana sekä valitettavasti myös puistona, joka pimeään tullessa kierretään kaukaa.

Tuorein käänne puiston suunnittelukeskustelussa tapahtui keväällä vuonna 2019, kun uutisoitiin alueen alkavasta kunnostuksesta. Maaliskuussa vuonna 2019 hyväksytyjen Kaisaniemen puiston kunnostustavoitteiden perusteella näyttäisi siltä, että tasapaino uudistamisen ja säilyttämisen välillä – ja samalla määrärahat mittavaan kunnostukseen – on vihdoinkin löydetty.⁶³ Uusin linjaus nimeää kerroksellisuuden keskeiseksi osaksi puiston identiteettiä ja määrittää tavoitteeksi puiston historiallisten kerroksien säilyttämisen ja vahvistamisen. Verrattuna vuoden 2007 yleissuunnitelmaan suojelu on korostetummin esillä ja uudistamiseen suhtaudutaan varovaisemmin. Kehittämisen painopisteet ovat liikenteellisissä järjestelyissä, puistorakenteiden kunnostamisessa ja toimintojen jäsentelyssä puiston kulttuuri- ja maisemahistorialliset arvot huomioon ottaen. Liikenteen osalta keskeisinä kehittämis-kohteina on jo asemakaavassa määritelty sisäänkäynti kasvitieteelliseen puutarhaan sekä uutena näkökohtana jalankulun ja pyöräilyn alikulkuyhteys, joka yhdistää Kaisaniemen kunnostettuun Töölönlahden puistovyöhykkeeseen. Alikulkuyhteys, jonka kaupunginvaltuusto hyväksyi tammi-kuussa 2019, muutama kuukausi ennen puistoa koskevaa päätöstä, epäilemättä tuki Kaisaniemen kunnostuksen tarpeellisuutta ja vauhditti päätöksentekoa.⁶⁴

Kaisaniemi ja kaupunkipuistojen suojelun monet ulottuvuudet

Kaisaniemen puisto on melkein kaksisataavuotisen historiansa aikana ollut lähes jatkuvan suun-

nittelun ja muutoksen kohteena. Sen nykyasu on kudelma eri aikakausien puistorakenteita: puistossa on nähtävissä Engelin klassisen akselisommitelman kaikuja, Olssonin monumentaalinen koivukuja ja pittereskit puistokukkulat, Jungin pikkukentät ja arkkitehtoninen vesiallas ja 1900-luvun puolivälin jälkeen muotoutuneet urheilu- ja leikkialueet sekä puiston myöhäisempi kehitys tapahtumakäyttöineen. Puiston nykyinen kerroksellisuus rakentuu sen fyysisistä piirteistä, mutta myös sen monivaiheisesta suunnitteluhistoriasta sekä siihen liittyneistä erilaisista esteettisistä ja sosiaalisista pyrkimyksistä, joista on tullut olennainen osa Kaisaniemen historiallista identiteettiä.

Olemme erottaneet Kaisaniemen puistosta 1900-luvun alusta lähtien neljä erilaista puistotyyppiä: Svante Olssonin maisemapuiston, Bertel Jungin edistämän reformipuiston, virkistystoimintojen aikakauden ja viimeisenä tyyppinä julkisen ulkotilan. Kaisaniemen 1900-luvun alun suunnittelijoilla, kaupunginpuutarhuri Svante Olssonilla ja asemakaava-arkkitehti Bertel Jungilla, oli molemmilla yhteneväinen käsitys alueen asemasta kaupungin vanhimpana puistona, mutta heidän tulkintansa siitä, millainen puisto olisi sopiva ja palvelisi kaupunkilaisia parhaiten, erosivat toisistaan. Olssonilla korostuivat esteettiset ihanteet ja Jungilla toiminnalliset. Seuraavassa vaiheessa puisto muodostui urheilu- ja liikuntaharrastusten tilaksi. Kaisaniemen 2000-luvun uudistuksissa puiston historiallinen luonne ei ollut keskiössä, vaan alueelle etsittiin leimallisesti uutta muotoa.

Pitkän ja monivaiheisen historiansa ja kerroksellisuutensa ansiosta puistolle on annettu korkea suojelustatus, joka vahvistettiin vuonna 2011 voimaan tullessa asemakaavassa. Puisto on samanaikaisesti kuitenkin laiminlyöty. Edelleen kunnostusta odottavana, rapistuvana ja tilapäiskäyttöjen runtelemana paikkana puiston arvot jäävät piiloon. Ristiriita paikan nykytilan ja suojelulausumien välillä kertoo ongelmallisesta suhteesta puiston kulttuuriperintöön. Puistosta 2000-luvun alusta lähtien käyty keskustelu paljastaa epätietoisuuden kehittämisen suunnasta

63. Jouni Heinänen, suullinen tieto 7.8.2019; *Kaisaniemenpuiston puistosuunnitelman lähtökohdat ja tavoitteet*, 5.3.2019 Helsingin kaupunki, Kaupunkiympäristölautakunta, pöytäkirja § 112.

64. Marja Salomaa, 20 vuotta suunniteltu remontti on vihdoinkin etenemässä. Helsinki aikoo laittaa Kaisaniemenpuiston kuntoon. *HS Kaupunki* 25.2.2019.

ja vaikeuden löytää oikeaa tasapainoa suojelun ja uudistamisen välillä. Maaliskuussa vuonna 2019 hyväksytyt puiston kunnostustavoitteet kertovat kuitenkin tämän tasapainon löytymisestä ja johtavat toivottavasti kunnostuksen toteuttamiseen ja Kaisaniemen arvostuksen nousuun.

Mistä pitkään jatkunut ongelmallinen suhde Kaisaniemen puiston suojeluun on johtunut? Monipolvisen historiansa ja jatkuvan uudistuksen seurauksena puistolla ei nykyisin ole selviä piirteistä identiteettiä, vaan tulkinta siitä koostuu joukosta ominaisuuksia ja piirteitä, jotka eivät näyttäyty kokonaisuutena. Kerroksellisuuden ymmärtäminen edellyttää puiston historian tuntemista sekä sen fragmentaarisuuden ja heterogeenisuuden hyväksymistä. Ilman tätä ymmärrystä kerroksellisuutta ei välttämättä tunnisteta voimavaraksi. Kaisaniemen 2000-luvulta alun suunnittelun perusteella voidaan havaita, että fragmentaariseksi koettu kerroksellisuus on ollut esteenä puiston arvojen tunnistamiselle ja kehittämiselle. Historiaa ei ole nähty itsestään selvästi elinvoimaisen kaupunkipuiston kantavana voimana vaan sen sijaan puiston kehittäminen on lähtenyt muista pyrkimyksistä. Puiston historiallisten arvojen vahvistaminen on jäänyt toissijaiseksi keskustelussa kaupunkikehittämisen tavoitteista, puiston käytöstä ja sopivasta luonteesta.

Historiallinen jatkuvuus ja kerroksellisuuden turvaaminen ovat edellytys kulttuuriselle kestävyydelle, jota ehdotamme yhdeksi vihreän kulttuuriperinnön tutkimisen ja vaalimisen työkaluksi. Kaupunkipuistojen suojelussa tulisi tunnistaa kulttuurinen kestävyys sekä kulttuuriperinnön jatkuvuuden että kulttuurisen elinvoimaisuuden kannalta. Suojelun ja uudistamisen tasapainon löytäminen vaatii arvottamista, laajaa keskustelua ja kriittistä sekä luovaa tarkastelua. Tueksi tarvitaan myös tutkimusta kaupunki-

puistojen ja yleisesti vihreän kulttuuriperinnön suojelun erityispiirteistä. Kaupunkipuistojen typologiat ja ominaispiirteet ovat edelleen huonosti tunnettuja, ja puistojen vaalimisen prosessit vakiintumattomia.

Kaupunkipuistoinstituution tulee uudistua ja vastata ajan tarpeisiin, mutta uudistusten tulee kuitenkin perustua paikan arvojen tunnistamiseen. Kysymykseen, millainen muutos on hyväksyttävää, ei ole yksiselitteistä vastausta. Ennen kaikkea huomio kiinnittyy muutoksen tai uudistamisen perusteisiin, siihen, mitkä arvot ohjaavat suunnittelua. Lisäksi tulee pohtia, mitkä ovat historiallisten kaupunkipuistojen mahdollisuudet ottaa vastaan muutoksia heikentämättä kuitenkaan niiden kulttuurista kestävyyttä. Kaisaniemessä, kuten missä tahansa historiallisessa kaupunkipuistossa, kerroksellisuus on ennen kaikkea käsitettävä tärkeänä lähtökohtana suunnittelulle. Helsingin vanhimman puiston nykyisen ja tulevan käytön tulisi olla mitoitukseltaan sopivaa ja historiallisia rakenteita kunnioittavaa. Vanhat, perinteikkäät kaupunkipuistot eivät siten kaipaa uusia vaatteita tai aatteita vaan vanhan asunsa huolellista elvyttämistä, kohentamista ja kunnostamista. Kaupunkipuistoihin sitoutuva historia tuleekin nähdä voimavarana ja kulttuurisena resurssina muuttuvassa ja kasvavassa kaupungissa.

Ranja Hautamäki, TkT, toimii maisema-arkkitehtuurin professorina Aalto-yliopistossa.

Sähköposti: ranja.hautamaki@aalto.fi.

Julia Donner, FT, taidehistoria, toimii Aino ja Jean Sibeliuksen kotimuseon Ainolan johtajana.

Sähköposti: julia.donner@aalto.fi.